

Желанова В. Напрями реалізації стратегії інтеграції в сучасній освіті України // Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2020. Вип. 94. 338 с. – С. 138-142.

УДК 378.011.3-051

Вікторія Желанова,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії педагогіки,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
ORCID ID 0000-0001-9467-1080,
v.zhelanova@kubg.edu.ua

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сутність феномену інтеграції в контексті викликів глобалізованого світу. Обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми й стан її розробленості. Використано комплекс методів дослідження, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Представлено дефініцію поняття інтеграція. Розкрито напрями реалізації стратегії інтеграції в сучасній освіті в Україні. Розглянуто Європейську інтеграцію як вид регіональної інтеграції, що є більш глобальним напрямом інтеграції, яка стала важливим чинником трансформації вітчизняної системи освіти. Розкрито поняття транснаціональний освітній простір, транснаціональна вища освіта. Репрезентовано парадигмальну інтеграцію як ґрунтовний напрям інтеграції в освітньому просторі України. З'ясовано, що сучасна освітня парадигма в Україні інтегрує ідеї особистісної, смислової, рефлексивної, когнітивної парадигм освіти, тобто є їх поліпарадигмальним синтезом. Доведено, що інтеграційні процеси в освітньому просторі України пов'язані з явищем поліпідхідності, як єдності системного, діяльнісного, аксіологічного, акмеологічного, компетентнісного, суб'єктного, технологічного, середовищного та інших наукових підходів. Проаналізовано дидактичний напрям інтеграції, а саме: міждисциплінарну інтеграцію, створення інтегративних курсів, інтеграцію на рівні тем, розділів, понять у межах однієї дисципліни.

Ключові слова: інтеграція, європейська інтеграція, парадигмальна, поліпідхідна інтеграція, дидактична інтеграція.

Вікторія Желанова. Направления реализации стратегии интеграции в современном образовании Украины

В статье проанализирована сущность феномена интеграции в контексте вызовов глобализованного мира. Обоснована актуальность исследуемой проблемы и состояние ее разработанности. Использован комплекс методов исследования, а именно: анализ, синтез, сравнение, обобщение. Представлена дефиниция понятия интеграция. Раскрыты направления реализации стратегии интеграции в современном образовании в Украине. Рассмотрена Европейская интеграция как вид региональной интеграции, являющийся более глобальным направлением интеграции, которая стала важным фактором трансформации отечественной системы образования. Раскрыты понятия транснациональное образовательное пространство, транснациональное высшее образование. Представлена парадигмальная интеграция как базовое направление интеграции в образовательном пространстве Украины. Выяснено, что современная образовательная парадигма в Украине интегрирует идеи личностной, смысловой, рефлексивной, когнитивной парадигм образования, то есть является их полипарадигмальным синтезом. Доказано, что интеграционные процессы в образовательном пространстве Украины связаны с явлением полиподходности, как единства системного, деятельностного, аксиологического, акмеологического, компетентностного, субъектного, технологического и других научных подходов. Проанализировано дидактическое направление интеграции, а именно: междисциплинарную интеграцию, создание интегративных курсов, интеграцию на уровне тем, разделов, понятий в рамках одной дисциплины.

Ключевые слова: интеграция, европейская интеграция, парадигмальная, полиподходная интеграция, дидактическая интеграция.

Viktoriya Zhelanova. Implementation areas of the integration strategy in the Ukrainian modern education

The article analyzes the essence of the phenomenon in the integration challenges context of a globalized world. The studied problem relevance and its development state are substantiated. The research

methods complex was used, namely: analysis, synthesis, comparison, generalization. The term of «integration» is presented. Implementation areas of the integration strategy in Ukrainian modern education are exposed. European integration is considered as a kind of regional one, which is a more global integration direction, which has become an important factor in the Ukrainian education system transformation. The concept of «transnational educational space», «transnational higher education» is revealed. Paradigmatic integration as a integration fundamental direction in the Ukrainian educational space is represented. It is found that the modern Ukrainian educational paradigm integrates ideas of personal, semantic, reflexive, cognitive paradigms of education, that is, their polyparadigmatic synthesis. It is proved that the integration processes in the Ukrainian educational space are connected with the polyappropriateness phenomenon, as the unity of systemic, activity, axiological, acmeological, competent, subjective, technological, environmental and other scientific approaches. The integration didactic direction is analyzed, namely: interdisciplinary integration, integrative courses creation, integration on the level of topics, sections, concepts within the same discipline.

Key words: *integration, European integration, paradigmatic, poly-approach integration, didactic integration.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Виклики сучасного глобалізованого світу об'єктивно детермінують важливість інтеграційних процесів у всіх сферах життя, а саме в політиці, економіці, культурі й освіті. Сьогодні інтеграція є важливою умовою розвитку науки, освіти й загалом цивілізації. У сучасному трактуванні освіти, розумінні її функцій відбулися докорінні зміни. Вона почала розглядатися як соціокультурний, аксіологічний феномен, унікальна система, зорієнтована на розвиток та самореалізацію особистості, результат загальної культури й освіченості людей. Сучасна освіта відбиває вектор розвитку нашої держави, пов'язаний з євроінтеграційними процесами, й зорієнтована на європейські цінності та європейський освітній простір. Ураховуючи окреслені обставини розвитку освіти, а також стратегічні позиції сучасних нормативних документів, а саме Концепції Нової української школи (2017 р.), Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), маємо констатувати, що ґрунтовною стратегією розвитку всіх ланок освіти в Україні та наскрізним метапроцесом, що пронизує всі її компоненти, є інтеграція. Отже, ці об'єктивні чинники актуалізують необхідність і доцільність аналізу напрямів реалізації стратегії інтеграції в сучасній освіті в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Різні аспекти феномену інтеграції досить широко представлено в сучасному науковому дискурсі, а саме: розкрито проблему інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору (Ф. Ващук, К. Кириченко, Є Пінчук, Г. Хоружий); обґрунтовано доцільність інтегративної парадигми освіти (О. Вознюк, О. Дубасенюк); розкрито концептуальні засади (І. Бех, В. Кремень), функції (Г. Голубова, Г. Попова), принципи (І. Козловська), види (І. Козловська), форми (І. Касьян), рівні (І. Дичківська) інтеграції; досліджено її дидактичні аспекти (Н. Бібік, О. Савченко), етапи побудови інтегрованого освітнього процесу (В. Дедович, І. Козловська, Г. Попова), специфіку інтегрованих уроків (М. Вашуленко, О. Савченко, О. Рудницька); розроблено й обґрунтовано нову наукову галузь й навчальну дисципліну – освітологію (В. Огнев'юк, С. Сисоєва, А. Фурман). Проте проблеми інтеграції, пов'язані з напрямками реалізації стратегії інтеграції в освітньому просторі України, представлено в науці лише аспектно.

Мета статті. Мета статті полягає в з'ясуванні й аналізі напрямів реалізації стратегії інтеграції в сучасній освіті в Україні.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Уперше термін інтеграція було застосовано в 30-х рр. ХХ ст. Етимологія поняття інтеграція пов'язана з латинським *integration* (у перекладі відновлення, поновлення) та *integer* (цілий), що означає напрямок процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в єдине ціле раніше різнорідних частин та елементів [10, с. 210]. У тлумачному словнику Оксфордського університету інтеграція трактується як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [15, с. 675]. Відомо, що інтеграційні процеси відбуваються як у межах вже створеної системи, так і в процесі виникнення нової системи з раніше не пов'язаних елементів. При цьому окремі елементи інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. Результатом інтеграції є певний ступінь інтегрованості, а саме стан упорядкованого функціонування частин цілого [10, с. 210], де водночас забезпечується системність кінцевого результату процесу та зберігаються індивідуальні властивості елементів інтеграції [5]. Відтак, беручи до уваги окреслені позиції щодо трактування феномену інтеграції, визначаємо його як процес поєднання та взаємодії компонентів певної системи, котрі

підвищують ефективність функціонування як системи загалом, так і гармонізують діяльність її окремих складників.

Варто відзначити, що в освіті, інтеграція реалізується за різними напрямками. Більш глобальним вектором інтеграції є Європейська інтеграція як вид регіональної інтеграції, що стала важливим чинником трансформації вітчизняної системи освіти. На думку В. Кременя, глобалізація світу та розбудова єдиної Європи перетворюють інтеграцію національної освіти до європейського та інноваційного світового освітнього просторів на обов'язкову умову буття української держави. Науковець доводить, що в сучасній освіті відбувається гармонізація національних освітніх політик – як результат, європейський простір перетворюються на спільність індивідуумів та інституцій, що взаємопов'язані в мережі вертикально й горизонтально ідеями, завданнями, практиками [7]. Водночас основою інтеграційних процесів у галузі освіти стає узгодження національних освітніх стандартів, класифікаторів професій, рамок кваліфікацій з європейськими системами кваліфікацій, забезпечення та оцінки якості освіти.

Інтеграційні процеси в сучасній освіті реалізуються також у співіснуванні національних освітніх систем у єдиному загальноєвропейському освітньому просторі, що нормативно закріплено в низці документів, а саме: Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти» (Болонья, 1999), яка стала стратегічним орієнтиром у процесі створення єдиного освітнього простору в Європі; Берлінська конференція міністрів вищої освіти (Берлін, 2003); Комюніке «Область вищої освіти – досягнення цілей» (Берген, 2005); Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти (Будапешт, Відень, 2010); Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area) (2015); Паризьке комюніке (Париж, 25 травня 2018 р.).

Існує наукова думка (К. Кириченко), що структура європейського освітнього простору містить як об'єктивні, так і суб'єктивні компоненти. При цьому до об'єктивних компонентів належить єдиний простір наукових досліджень і наукових трансфертів; освітніх програм, навчальних курсів. До суб'єктивних – національні доктрини освіти, їх упровадження та правове регулювання [9]. Відносно недавно до наукового обігу уведено поняття транснаціональний освітній простір, що вперше було обґрунтовано у 2005 р. німецькою вченою, професором Інституту педагогіки Рурського університету К. Адік (С. Adik) [12] та транснаціональна вища освіта. Відзначимо, що для означення поняття транснаціональна вища освіта (transnational higher education) у міжнародних англійських документах, монографічних дослідженнях і науковій періодиці використовують подібні за суттю терміни, а саме: закордонна вища освіта (higher education abroad), міжнародна вища освіта (international higher education), трансгранична вища освіта (cross-border / transborder higher education), вища освіта без кордонів (borderless higher education) [13, с. 2–3].

Аналіз зарубіжних джерел [14] щодо трактування транснаціональна вища освіта дає підстави вважати, що вона виконує такі завдання: 1) диверсифікація й зростання фінансових потоків за допомогою залучення іноземних студентів на платні форми навчання; 2) розширення навчальних планів і можливостей навчання студентів у зарубіжних ЗВО-партнерах; 3) розширення міжнародної мережі ЗВО для ефективного використання їхніх ресурсів; 4) підвищення якості освіти й досліджень за рахунок участі студентів і викладачів у міжнародному обміні знаннями [14, с. 23].

Отже, розвиток національних освітніх систем відбувається в процесі інтеграції з європейськими освітніми системами. Відтак окреслені процеси, пов'язані з інтеграцією вітчизняної освіти до європейського освітнього простору є вищим рівнем інтеграції.

Грунтовним напрямком інтеграції в освітньому просторі України є парадигмальна інтеграція, тобто нова освітня парадигма, що синтезує стратегічні ідеї кількох парадигм. Для визначення явища співіснування та інтеграції кількох парадигм, що ґрунтуються не на конкурентності провідних ідей освіти, а на багатовимірному її баченні, відкритості всіляким новим трактуванням проблеми особистості в освіті, у педагогічній системології й методології педагогіки та освіти використовується поняття поліпарадигмальності (Б. Гершунський, О. Дубасенюк, В. Краєвський, В. Огнев'юк, О. Прикот та ін.), що є концептуальним синтезом кількох існуючих освітніх парадигм.

Так, В. Огнев'юк доводить положення, що саме ситуація поліпарадигмальності в освітньому просторі є найбільш сприятливою для розвитку освіти, оскільки гіпертрофія однієї з парадигм може негативно позначатися на суб'єктах навчально-виховного процесу. На підставі аналізу різних парадигм науковець визначає сучасний період освіти в Україні як міжпарадигмальний [8].

Аналіз різних парадигм освіти дає підстави вважати, що сучасна освітня парадигма в Україні інтегрує ідеї особистісної, смислової, рефлексивної, когнітивної парадигм освіти. Цей науковий підхід також поділяють О. Вознюк, О. Дубасенюк [2]. Науковці вважають, що нова освітня парадигма

має бути інтегративною й передбачати об'єднання теоретичних засад і практичних результатів наукових та педагогічних парадигм і напрямів. При цьому універсальним проблемним полем нової освітньої парадигми, на їхню думку, є проблема розвитку особистості. Саме розвиток людини постає фундаментальною характеристикою й системоутвірним чинником інтегративної парадигми [2]. До того ж інтеграційні процеси пов'язані з явищем поліпідхідності (І. Зимня) [4], що передбачає інтеграцію положень різних наукових підходів як засобу концептуалізації знань, що визначається якоюсь ідеєю, концепцією й центрується на кількох основних для нього категоріях (Г. Корнетов) [6]. У форматі вітчизняної системи освіти це такі наукові підходи, як-от: системний, діяльнісний, аксіологічний, акмеологічний, контекстний, компетентнісний, суб'єктний, технологічний, середовищний, задачний. У сучасній освіті є актуальною суто дидактична інтеграція. І. Бех трактує інтеграцію як необхідний дидактичний засіб, за допомогою якого можна створювати в учнів цілісну картину світу [1]. Першим рівнем дидактичної інтеграції є інтеграція у форматі міжпредметних зв'язків. У цьому контексті в дидактиці з'являються інтегровані уроки, лекції, які об'єднують інформацію з кількох навчальних дисциплін, що мають спільну тематику.

Другий рівень дидактичної інтеграції передбачає синтез взаємодіючих наук на основі деякої базової дисципліни з наступною інтеграцією всіх необхідних тем, розділів, понять, який об'єднує різні теорії в межах однієї дисципліни [3]. Тобто мається на увазі так званий внутрішньодисциплінарний синтез.

Третій рівень дидактичної інтеграції передбачає наявність теоретичного й технічного інструментарію базової та суміжних дисциплін. Іншими словами створення цілісної інтегративної системи, зокрема інтегративного курсу. Тобто створюється нова дисципліна, яка має інтегративний характер і власний предмет дослідження. У цьому випадку береться певний об'єкт, навколо якого групуються різнопредметні знання, що описують цей об'єкт з різних поглядів чи на різних рівнях [5].

У цьому контексті є цікавим й доцільним досвід Київського університету імені Бориса Грінченка, де в процес підготовки здобувачів вищої освіти різних напрямів упроваджується навчальна дисципліна «Освітологія», що інтегрує ідеї філософії освіти й педагогіки. Фундаторами її обґрунтування, розробки й упровадження є відомі науковці – В. Огнев'юк та С. Сисоєва. Цю позицію підтримано в працях українського психолога А. Фурмана, який доводить, що термін освітологія вдало розвиває кращу національно-культурну традицію українства, збагачує його мовленнєвий етикет [11]. Учений визначає освітологію як суспільно-гуманітарну науку, що має вирішити суперечність між формальною і неформальною освітою й спрямована на розроблення теорії освітньої діяльності, вітакультурної методології, інноваційної оргтехнології модульно-розвивального навчання та масового соціально-психологічного експерименту [Там само].

У студіях В. Огнев'юка та С. Сисоєвої з'ясовано, що освітологія вивчає системи зі зворотним зв'язком, досліджує механізми розвитку, виникнення нових освітніх структур за рахунок руйнування старих, тобто є очевидним, що найбільш доцільним для дослідження освітологічних проблем є синергетичний підхід й тому освітологічні дослідження завжди мають міждисциплінарний характер, вона «співпрацює» з філософією, соціологією, культурологією, антропологією, психологією, педагогікою, фізіологією, методологією, але є самостійним науковим напрямом, який, з огляду на свою синергетичну сутність, реалізується на рівні міждисциплінарних досліджень [8].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Інтеграція як поєднання та взаємодія компонентів певної системи, що підвищують ефективність функціонування як системи загалом, так й окремих її складників, набуває особливої актуальності в контексті глобалізації та євроінтеграції, які стали суттєвою рисою сучасного суспільства. Реалізація інтеграції в освіті стала одним із стратегічних напрямів її реформування. Вищим рівнем інтеграції в освітньому просторі України є Європейська інтеграція, котра виявляється в узгодженні національних освітніх стандартів, класифікаторів професій, рамок кваліфікацій з європейськими системами кваліфікацій та узагальнюється в поняттях транснаціональний освітній простір, транснаціональна вища освіта. Ґрунтовним напрямом інтеграції в освітньому просторі України є парадигмальна інтеграція, що синтезує стратегічні ідеї кількох парадигм і відбивається у феномені поліпарадигмальності. Сучасна освітня парадигма в Україні інтегрує ідеї особистісної, смислової, рефлексивної, когнітивної парадигм освіти. До того ж інтеграційні процеси в освіті пов'язані з явищем поліпідхідності, що передбачає інтеграцію положень системного, діяльнісного, аксіологічного, акмеологічного, контекстного, компетентнісного, суб'єктного, технологічного, середовищного наукових підходів. У сучасній вітчизняній освіті є актуальною дидактична інтеграція у форматі міжпредметних зв'язків, внутрішньодисциплінарного синтезу, інтегрованих навчальних курсів. Подальшого дослідження

потребує аспект інтеграції, пов'язаний з упровадженням інтегративних дидактичних технологій у освітній процес закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа. 2002. № 5. С. 5–6.
2. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти : інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
3. Голубова Г. Роль педагогічних інтеграційних технологій у навчально-виховному процесі ВИШу. Гуманітарний вісник : зб наук. праць. Серія «Педагогіка». 2012. № 24. С. 58–62.
4. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический аспект). Высш. образование сегодня. 2006. № 8. С. 20–26.
5. Козловська І. М. Теоретичні і методичні основи викладання загальнотехнічних і спеціальних дисциплін: інтегративний підхід : монографія. Львів : Євросвіт, 2003. 248 с.
6. Корнетов Г. Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования : учеб. пособие. Ун-т РАО. Москва : Изд-во УРАО, 2001. 124 с.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
8. Огнев'юк В., Сисоева С. Освітologia – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. Рідна школа. №4–5 (квітень–травень) 2012. С. 44–51.
9. Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору. Аспекти публічного управління. 2015. № 11–12. С. 104–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_15
10. Философский энциклопедический словарь. Москва : Совет. энцикл. 1983. 840 с.
11. Фурман А. Освітologia як синтетична наукова дисципліна: проблеми завдань, об'єкта, предмета, методу. Вітакультурний млин. 2006. Модуль 3. С. 4–9.
12. Adick C. Transnationalisierung als Herausforderung für die International und Interkulturell Vergleichende Erziehungswissenschaft. Tertium Comparationis. 2005. № 11 (2). P. 243–269.
13. Knight J. Updating the Definition of Internationalization. International Higher Education. The Boston College Centre for International Higher Education. 2003. № 33. P. 2–3.
14. Knight J. Cross-border Tertiary Education: An Introduction. Cross-border Tertiary Education: a Way towards Capacity Development. OECD. The World Bank, 2007. P. 21–46.
15. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition ; ed. by Sally Wehmeier. Oxford: University Press, 2000. 1540 p.

REFERENCES

1. Beh, I. D (2002) Intehratsiya yak osvityna perspektyva [Integration as an educational perspective]. *Pochatkova shkola. - Elementary school* [in Ukrainian].
2. Voznyuk, O. V. (2009) Tsilyovi oriyentiry rozvytku osobystosti u systemi osvity : intehrativnyy pidkhid [Targets of personality development in the education system: an integrative approach]: *monohrafiya - a monograph* O. V. Voznyuk, O. A. Dubasenyuk (Ed.) et al. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
3. Golubova, G. (2012) Rol pedahohichnykh intehratsiynykh tekhnolohiy u navchalno-vykhovnomu protsesi VYShu [The Role of Pedagogical Integration Technologies in the Higher Education Process]. *Humanitarnyy visnyk : zb. nauk. prats. Seriya «Pedahohika» - The Humanities Bulletin: Collection of Scientific Papers. Series «Pedagogy»* [in Ukrainian].
4. Zimnyaya, I. A. (2006) Kompetentnostnyy podkhod. Kakovo yego mesto v sisteme sovremennykh podkhodov k problemam obrazovaniya? (teoretiko-metodologicheskyy aspekt) [Competence approach. What is its place in the system of modern approaches to the problems of education? (theoretical and methodological aspect)]. *Vysshye obrazovaniye segodnya - Higher education today* [in Russian].
5. Kozlovskaya, I. M. (2003). Teoreticheskiye i metodychnyye osnovyy vykladaniya zahalnotekhnichnykh i spetsialnykh dystsyplyn: intehrativnyy pidkhid [Theoretical and methodological foundations of teaching general and special subjects: an integrative approach]: *monohrafiya - a monograph* I.M. Kozlovskaya, Lviv: Euroworld [in Ukrainian].
6. Kornetov, G. B. (2001) Pedagogicheskiye paradigmy bazovykh modeley obrazovaniya [Pedagogical paradigms of basic education models]: *ucheb. posobiye – a training manual* University of RAO, Moscow: URAO Publishing House [in Russian].
7. Kremin, V. G., Lugovy, V. I., Gurzhiy, A. M., Savchenko, O. Ya. (2016) Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of development of education in Ukraine] *Natsionalna akademiya pedahohichnykh nauk Ukrainy – National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine* for the total. ed. of V. G. Kremin, Kyiv: Pedagogical Thought [in Ukrainian].
8. Ognev'yuk, V. O., Sysoeva, S. O. (2012). Osvitologia – naukovyy napryam intehrovanoho doslidzhennya sfery osvity [Osvitology – the scientific direction of integrated study of the sphere of education] *Ridna shkola - Native School* №4-5 (April-May) [in Ukrainian].

9. Kyrychenko, K. I. (2015) Problemy intehratsiyi natsionalnoyi systemy osvity do yevropeyskoho osvitnoho prostoru [Problems of integration of the national education system into the European educational space]. *Aspekty publichnoho upravlinnya - Aspects of public administration* № 11–12 [in Ukrainian].
10. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar (1983) [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. *Sovet. Entsikl.–Council. Encycl.* Moscow [in Russian].
11. Furman, A. (2006). Osvitohiya yak syntetychna naukova dystsyplina: problemy zavdan, obyekta, predmeta, metodu [Educational science as a synthetic scientific discipline: problems of tasks, object, subject, method]. *Vitakulturnyy mlyn - Viticultural mill.* Module 3 [in Ukrainian].
12. Adick, C. (2005.) Transnationalisierung als Herausforderung fur die International und Interkulturell Vergleichende Erziehungswissenschaft // *Tertium Comparationis.* № 11 (2). P. 243–269 [in German].
13. Knight, J. (2003). Updating the Definition of Internationalization // *International Higher Education.* The Boston College Centre for International Higher Education. № 33. P. 2–3 [in English].
14. Knight, J. (2007). Cross-border Tertiary Education: An Introduction. *Cross-border Tertiary Education: a Way towards Capacity Development.* OECD / The World Bank, P. 21–46 [in English].
15. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (2000) / Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press, 1540 p. [in English].